

**การสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ
และสิ่งแวดล้อมสำหรับโรงเรียนที่อยู่รอบแนวเขตรักษา
พันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์**

**Development of Local Curriculum on Natural Resources
and Environmental Conservation for Schools
Surrounding the Boundary of Dong-Yai Wildlife
Sanctuary in Buri Ram Province**

**รุ่งระวี แทนวันชัย วสิน ปลื้มเจริญ ภัทรบูรณ์ พิทยไพบูรณ์
และสุภชัย สุกรวรรณ**

**Rungrawee Tanwanchai, Wasin Pluemcharoen, Pattaraboon Pichyapaiboon
and Subphachai Sukarawan**

ABSTRACT

The purposes of this research were to develop a local curriculum on natural resources and environmental conservation for schools surrounding the boundary of the Dong-Yai Wildlife Sanctuary in Buriram province and to evaluate the curriculum so that it would have quality and be suitable for implementation. This research was an action research prepared by the following operational steps: 1) preparation of local curriculum development, 2) local curriculum development, and 3) curriculum evaluation. The sample group was 37 persons from the locality consisting of the Dong-Yai Wildlife Sanctuary administrators, forest teachers, school administrators, teachers, school committee members, educators, community leaders and members. The statistical values i.e. mean, standard deviation, and Index of consistency were utilized in data analysis.

The research established that the development of a local curriculum is a result of a process of participation leading to visions, objectives, content, learning activities, measurement and evaluation, and lesson plan of the curriculum. The result of the curriculum evaluation by the experts was that the curriculum has components which are appropriate and related to community contexts and that it had a high level of quality

and was suitable for implementation. The experts considered that the local curriculum is highly beneficial for curriculum implementation on natural resources and environmental conservation.

From the results of the research, it can, therefore, be concluded that the local curriculum has high quality and is suitable for implementation in the schools surrounding the boundary of the Dong-Yai Wild life Sanctuary.

Key words: curriculum development, local curriculum, environmental education, natural resources and environmental conservation, community participation, Dong-Yai Wildlife Sanctuary

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสำหรับใช้สอนนักเรียนประถมศึกษาในโรงเรียนที่อยู่รอบแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ และเพื่อประเมินคุณภาพและความเหมาะสมของหลักสูตรสำหรับนำไปใช้สอน วิธีดำเนินการวิจัย แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นตอนการเตรียมการสร้างหลักสูตร 2) ขั้นตอนการสร้างหลักสูตร และ 3) ขั้นตอนการประเมินหลักสูตร กลุ่มตัวอย่าง คือ บุคคลฝ่ายต่างๆ ในท้องถิ่น ประกอบด้วยผู้บริหารเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ และครูป่าไม้ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู กรรมการสถานศึกษา นักวิชาการศึกษา ผู้นำชุมชน สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และประชาชน รวมทั้งหมด 37 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีความสอดคล้อง

ผลการวิจัยพบว่าหลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นเป็นผลมาจากกระบวนการมีส่วนร่วม ซึ่งนำมาสู่การได้วิสัยทัศน์ของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร โครงสร้างเนื้อหา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน วิธีวัดและประเมินผล และแผนการจัดการเรียนรู้ ผลการประเมินหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญพบว่าหลักสูตรมีองค์ประกอบที่เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทของท้องถิ่น มีความเหมาะสมสำหรับนำไปใช้สอนในสถานศึกษาในระดับมาก และพิจารณาว่าหลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นมีประโยชน์ต่อการจัดการเรียนการสอนเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่ง

แวดล้อมของท้องถิ่นในระดับมากเช่นกัน จากผลการวิจัย สามารถกล่าวได้ว่าหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่สร้างขึ้นมีคุณภาพและมีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้สอนนักเรียนประถมศึกษาในโรงเรียนที่อยู่รอบแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่

บทนำ

ทรัพยากรป่าไม้เป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญต่อมวลมนุษยและประเทศชาติอย่างยิ่ง ก่อให้เกิดประโยชน์กับมนุษย์ทั้งทางตรงและทางอ้อมเนกประการ ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมามนุษย์ใช้ประโยชน์จากป่าไม้อย่างต่อเนื่อง และสูงขึ้นเรื่อยๆ ตามจำนวนประชากรที่เพิ่มขึ้น ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ของประเทศลดลงจนถึงขั้นวิกฤติ (อภิชัย, 2542) อยู่ในอัตราที่เสี่ยงต่อความเป็นอยู่ของประชากรในชาติ และก่อให้เกิดผลกระทบทางด้านสิ่งแวดล้อมต่างๆ มากมาย จากข้อมูลในปี 2541 ประเทศไทยเหลือป่าไม้ที่เป็นป่าจริงเพียงร้อยละ 25.02 ขณะที่ในปี พ.ศ. 2504 ประเทศไทยมีพื้นที่ป่ามากถึงร้อยละ 53.3 ของพื้นที่ประเทศ (กรมป่าไม้, 2542)

รัฐได้พยายามแก้ปัญหาการลดลงของพื้นที่ป่า โดยกำหนดนโยบายและมาตรการต่างๆ มาเป็นลำดับ ในปี 2528 ได้ประกาศนโยบายป่าไม้แห่งชาติ รักษาพื้นที่ป่าไม้ไว้ร้อยละ 40 ของพื้นที่ทั้งหมด ซึ่งเป็นปริมาณที่คาดว่าจะพอควบคุมสมดุลของสิ่งแวดล้อมและอำนวยประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคมให้แก่คนในชาติได้ดำเนินไปโดยปกติสุข หลักสำคัญใน

การเพิ่มพื้นที่ป่าไม้ให้มีเนื้อที่ตามเป้าหมายนั้นจะต้องรักษาพื้นที่ป่าที่เหลือในปัจจุบัน โดยไม่ให้มีการทำลายเพิ่มขึ้น และปลูกป่าเพิ่มเติมโดยการฟื้นฟูพื้นที่ป่าที่เสื่อมโทรมให้คืนสภาพธรรมชาติ การดำเนินการดังกล่าวจะสัมฤทธิ์ผลได้จำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานราชการ เอกชนและประชาชนในท้องถิ่น การส่งเสริมให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น จำเป็นต้องส่งเสริมให้ประชาชนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับมนุษย์ ตลอดจนเข้าใจหลักการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง สร้างจิตสำนึก และการมีส่วนร่วมในการจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นส่วนหนึ่งของผืนป่าดงพญาเย็น – เขาใหญ่ (Dong Phrayayen – Khao Yai Forest Complex) ได้รับการประกาศให้เป็นมรดกโลกในปี พ.ศ. 2548 เป็นป่าต้นน้ำลำธารของจังหวัดบุรีรัมย์ สภาพพื้นที่ป่าส่วนใหญ่เป็นป่าดิบแล้งมีความหลากหลายทางชีวภาพสูง เต็มไปด้วยพรรณไม้และสัตว์ป่านานาชนิดทั้งสัตว์ป่าหายากและใกล้สูญพันธุ์ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ประสบปัญหาคล้ายคลึงกับพื้นที่ป่าอื่นๆ ในประเทศ จึงได้จัดทำโครงการต่างๆ เพื่อให้ความรู้ สร้างจิตสำนึก และส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้แก่ประชาชนและเยาวชนที่อาศัยอยู่รอบแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า

โครงการ “ครูป่าไม้” เป็นโครงการที่จัดตั้งขึ้นเพื่อส่งเสริม เผยแพร่ความรู้ และปลูกฝังจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชนในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่รอบแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า ซึ่งจะเติบโตเป็นสมาชิกของชุมชนที่มีบทบาทในการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นของตนเองได้ต่อไป นับเป็นการส่งเสริมการมี

ส่วนร่วมของชุมชนและเป็นการแก้ปัญหาในระยะยาวอย่างยั่งยืน ดำเนินการโดยส่งเจ้าหน้าที่เข้าไปร่วมนสอนในหัวข้อเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในระดับช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-6) (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่, 2544) การดำเนินโครงการพบปัญหาเจ้าหน้าที่ที่เข้าไปสอนไม่ได้เป็นบุคลากรทางการศึกษาที่ทำหน้าที่สอน แผนการจัดการเรียนรู้ที่ใช้สอนจัดทำขึ้นตามความรู้ความเข้าใจที่มีอยู่ โดยไม่ได้ผ่านกระบวนการพัฒนาหลักสูตรที่ถูกต้องตามหลักวิชาการ ในการจัดการเรียนการสอนให้เกิดสัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายที่ตั้งไว้ หลักสูตรที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากหลักสูตรเปรียบเสมือนพิมพ์เขียว (Blue print) ที่ใช้เป็นแนวทางสำหรับการจัดการเรียนการสอน (วิชัย, 2537)

จากความสำคัญและความจำเป็นดังกล่าว ผู้วิจัยจึงสนใจสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีเป้าหมายของการศึกษาในครั้งนี้ คือสร้างหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับจัดสิ่งแวดล้อมศึกษาให้กับเยาวชนในโรงเรียนรอบแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีจิตสำนึก มีความรักและเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เตรียมความพร้อมให้เยาวชนเติบโตเป็นประชาชนที่สามารถแสดงบทบาทการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่นอย่างยั่งยืนได้

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อใช้ในการจัดการเรียนสอนนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 5
2. เพื่อประเมินคุณภาพและความเหมาะสมของหลักสูตรท้องถิ่นในการนำไปใช้จัดการเรียนการสอน

ปัญหาที่ต้องการทราบจากการวิจัย

1. รายละเอียดขององค์ประกอบของหลักสูตรท้องถิ่น ได้แก่ วิสัยทัศน์ของหลักสูตร จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนการสอน สื่อการสอน และการวัดและประเมินผล และรายละเอียดของแผนการจัดการเรียนรู้เป็นอย่างไร

2. คุณภาพของหลักสูตรท้องถิ่นมีความเหมาะสมสำหรับนำไปใช้จัดการเรียนการสอน เรื่องเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น สำหรับนักเรียนประถมศึกษาชั้นปีที่ 5 อย่างไร

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เยาวชนรู้จักแหล่งทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่น เกิดความรักหวงแหนและเห็นคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่นของตน และมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. เป็นการพัฒนานุเคราะห์ของรัฐที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนในท้องถิ่นและชุมชน ให้ได้รับความรู้และประสบการณ์ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้หลักสูตรมีความสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นและความต้องการของชุมชนเหมาะสมกับสภาพผู้เรียน ทำให้การจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษาในท้องถิ่นมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เกิดผลสัมฤทธิ์บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ สอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา เป็นการส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่นและกระจายอำนาจทางการศึกษาให้กับท้องถิ่น

3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งในด้านการจัดการศึกษา และด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นจุดเริ่มต้นของการมีส่วนร่วมระหว่างชุมชน โรงเรียน และหน่วยงานของ

รัฐในท้องถิ่น ทำกิจกรรมร่วมกันเพื่อแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาความร่วมมือในด้านต่างๆ ต่อไปในอนาคต

คำจำกัดความที่ใช้

“หลักสูตรท้องถิ่น” หมายถึง หลักสูตรที่มีเนื้อหาสาระเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สร้างขึ้นโดยการมีส่วนร่วมของผู้แทนจากเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ครูในโรงเรียน และผู้แทนของชุมชน เพื่อใช้จัดการเรียนการสอนในระดับ ช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-6) ในโรงเรียนประถมศึกษาที่อยู่รอบแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น

“ทรัพยากรธรรมชาติ” หมายถึง ทรัพยากรที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ อันได้แก่ ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรสัตว์ป่า ทรัพยากรน้ำ และทรัพยากรดิน ซึ่งมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน และมีคุณค่า ความสำคัญ ต่อสิ่งมีชีวิต

“การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ” หมายถึง การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างชาญฉลาด ใช้อย่างสมเหตุสมผลและมีประสิทธิภาพเกิดประโยชน์สูงสุด ด้วยความระมัดระวังโดยไม่ก่อให้เกิดผลกระทบจนเป็นอันตรายต่อทรัพยากรธรรมชาติ

“นักเรียนประถมศึกษา” หมายถึง นักเรียนที่ศึกษาอยู่ในระดับประถมศึกษาาระดับช่วงชั้นที่ 2 (ป.4-ป.6) ในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการ “ครูป่าไม้” ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัด บุรีรัมย์

“โครงการครูป่าไม้” หมายถึง โครงการส่งเสริมและเผยแพร่ความรู้ เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแก่เยาวชนในสถานศึกษาที่ตั้งอยู่รอบแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการส่งเจ้าหน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ไปร่วมสอนวิชา การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้แก่เยาวชน

“ครูป่าไม้” หมายถึง เจ้าหน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ ที่ทำการสอนวิชาการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้แก่เยาวชนที่อยู่ในโรงเรียนรอบแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์

การตรวจเอกสาร

ชอุ่ม (2537, อ้างถึงใน ลำลี, 2545) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาจากหลักสูตรแม่บทระดับชาติ มีลักษณะสอดคล้องกับสภาพปัญหา ความต้องการและสภาพชีวิตจริงโดยส่งเสริมสนับสนุนให้นำทรัพยากรในท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด เพื่อพัฒนาชีวิตเศรษฐกิจและสังคม ปลุกฝังให้รักและมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่น อีกทั้งส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการเฉพาะกลุ่มตามศักยภาพสูงสุดของแต่ละบุคคล การจัดการศึกษาให้ตอบสนองกับความต้องการของชุมชนหรือท้องถิ่นอย่างแท้จริง จะต้องจัดการศึกษาให้มีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น โดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นหรือชุมชน เพราะว่าชุมชนคือผู้ที่รู้จักท้องถิ่นและความต้องการของตนเองดีที่สุด การแก้ปัญหาและการพัฒนาต่างๆ จึงจำเป็นต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมตัดสินใจเลือกวิธีการที่เหมาะสมกับชุมชน และเป็นผู้ลงมือกระทำจึงจะเกิดผลสำเร็จและเป็นประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง สอดคล้องกับหลักการจัดการศึกษาที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ได้กำหนดไว้อย่างชัดเจนถึงบทบาทการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการศึกษาตามมาตรา 8 มาตรา 9 มาตรา 27 และมาตรา 29 (ไชยรัตน์, 2545)

วราพร (2539) กล่าวถึงการจัดการเรียนการสอนสิ่งแวดล้อมศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความตระหนัก มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนั้น จำเป็นต้องอาศัยการจัดการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึง

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยการให้ได้รับประสบการณ์ตรง รู้จักคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหา และนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เน้นให้ผู้เรียนตระหนักว่าตนเองมีบทบาทต่อสังคมและท้องถิ่นของตนในการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม และให้ความสำคัญกับการจัดประสบการณ์ทางสังคม เนื้อหาสาระจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้เรียนเกิดบูรณาการกระบวนการเรียนการสอนเน้นการสืบสวน สอบสวน และการสังเกต และให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมและมนุษยธรรมในการที่จะส่งเสริมให้บุคคลมีเจตคติและพฤติกรรมที่เหมาะสมที่จะดำรงชีวิตอยู่ในโลก ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 (มาตรา 22-30) ที่กำหนดให้มีการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยจัดกิจกรรมที่ให้ผู้เรียนได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริง ฝึกปฏิบัติให้ทำได้ คิดเป็น ทำเป็น ตลอดจนปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่ดีงามเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อม (กรมวิชาการ, 2544) ดังนั้น การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาเพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่นสำหรับใช้จัดสิ่งแวดล้อมศึกษาให้กับเยาวชน ที่สอดคล้องกับแนวทางการจัดการศึกษาของพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 มีการจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ และมีกระบวนการจัดทำหลักสูตรโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของชุมชน เพื่อให้หลักสูตรที่สร้างขึ้นมีความสอดคล้องกับสภาพและตอบสนองความต้องการของชุมชน เพื่อให้หลักสูตรที่ได้เป็นประโยชน์กับชุมชนท้องถิ่นอย่างแท้จริง

วิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดำเนินการวิจัยโดยอาศัยกระบวนการการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น

กลุ่มตัวอย่าง

การวิจัยครั้งนี้มีกลุ่มตัวอย่างเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (stakeholder) กับการจัดการเรียนการสอน เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในท้องถิ่น เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร ประกอบด้วยผู้บริหารเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ และครูป่าไม้ ผู้บริหารสถานศึกษา ครู และผู้แทนผู้ปกครองที่เป็นกรรมการสถานศึกษาของโรงเรียนรอบแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ นักวิชาการศึกษา ผู้นำชุมชน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) รวมทั้งหมด 37 คน ในอำเภอโนนดินแดง และอำเภอบัวคำ จังหวัดบุรีรัมย์

ขั้นตอนการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ตามกรอบแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นที่ผู้วิจัยกำหนดขึ้น ดังนี้

1. การเตรียมการสร้างหลักสูตรดำเนินการใน 2 ส่วน คือ

1.1 ศึกษาเอกสารเกี่ยวกับหลักการและทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการสร้างหลักสูตร ได้แก่ การพัฒนาหลักสูตรและหลักสูตรท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ศึกษาและวิเคราะห์หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2544

1.2 ศึกษาสภาพบริบทของท้องถิ่น และการดำเนินงานของโครงการ “ครูป่าไม้” เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ โดยการศึกษาจากเอกสารของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ การสอบถาม สัมภาษณ์ พบปะพูดคุยกับผู้บริหารและ พนักงานเจ้าหน้าที่ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ และสนทนากลุ่มกับชาวบ้าน

2. การสร้างหลักสูตร ดำเนินการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นตามขั้นตอนต่างๆ ดังนี้

2.1 กำหนดคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร เป็นการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ในการพิจารณา Stakeholder ได้จากการศึกษา

เอกสารเกี่ยวกับผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น และระเบียบกระทรวงศึกษาว่าด้วยคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2543 สำหรับการคัดเลือกตัวบุคคลเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการพิจารณาจากความสัมพันธ์อันดีและใกล้ชิดกับเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ และมีความสนใจเข้าร่วมจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น โดยการปรึกษาหารือและประสานงานกับผู้บริหารเขตฯ และครูป่าไม้ ดำเนินการติดต่อเข้าพบกลุ่มเป้าหมายเพื่อชี้แจงโครงการและขอความร่วมมือ

2.2 สำรวจความสนใจและความต้องการของนักเรียน เกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอน เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ของโครงการครูป่าไม้ วัตถุประสงค์เพื่อให้หลักสูตรมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับสภาพและความสนใจของผู้เรียน โดยใช้แบบสอบถามนักเรียนประถมศึกษาในโรงเรียนที่เข้าร่วมโครงการครูป่าไม้ 8 โรงเรียน จำนวน 130 คน

2.3 การกำหนดวิสัยทัศน์ของหลักสูตรดำเนินการโดยจัดประชุมระดมสมองคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร ระยะเวลา 1 วัน ในหัวข้อ “มองปัจจุบันและอนาคต การจัดการเรียนการสอน เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น” เพื่อสะท้อนให้เห็นสภาพการจัดการเรียนการสอนและบริบทของชุมชนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนความต้องการของชุมชนที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนเรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ซึ่งนำไปสู่การกำหนดวิสัยทัศน์ของหลักสูตรท้องถิ่น

2.4 การยกร่างหลักสูตร ดำเนินการวิจัยโดยจัดประชุมเชิงปฏิบัติการ ระยะเวลา 2 วัน ผู้เข้าร่วมประชุมเป็นคณะกรรมการจัดทำหลักสูตรบางส่วนประกอบด้วยผู้วิจัย ครูป่าไม้และผู้เกี่ยวข้องกับโครงการครูป่าไม้ ครูผู้สอน และผู้นำชุมชน จำนวน 15 คน

2.5 การจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ดำเนินการ

วิจัยโดยผู้วิจัยร่วมประชุมกับครูป่าไม้เพื่อจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยนำผลดำเนินการวิจัยในขั้นตอนการยกร่างหลักสูตรได้แก่ วิสัยทัศน์ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร ขอบเขตของเนื้อหาสาระ และแนวทางการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มาเป็นแนวทางในการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ รายละเอียดของแต่ละแผนการเรียนรู้ประกอบด้วยสาระสำคัญ จุดประสงค์การเรียนรู้ เวลาเรียน สาระการเรียนรู้ กิจกรรมการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล สำหรับเนื้อหาของแผนการจัดการเรียนรู้ในส่วนที่เกี่ยวกับเรื่องราวและสภาพทรัพยากรในเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจป่า เก็บข้อมูล และสัมภาษณ์สอบถามพนักงานพิทักษ์ป่าที่ทำหน้าที่สื่อความหมายธรรมชาติ

3. การประเมินหลักสูตร

การประเมินหลักสูตรเพื่อตรวจสอบคุณภาพของหลักสูตรท้องถิ่น ดำเนินการให้ผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่นเป็นผู้ประเมิน โดยดำเนินการ 2 ขั้นตอน คือ 1) การประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ โดยผู้เชี่ยวชาญด้านการสอนจำนวน 9 คน และ 2) การประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงสร้างหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญด้านหลักสูตรและด้านเนื้อหา จำนวน 7 คน จากนั้นทำการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่รวบรวมได้ทั้งหมดมาวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนาแสดงด้วยค่าเฉลี่ย ร้อยละ ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีความสอดคล้อง เพื่อใช้ในการสรุปผลการประเมินคุณภาพหลักสูตร

ผลและวิจารณ์

1. สภาพบริบทของท้องถิ่น

ข้อมูลที่ได้จากการดำเนินการวิจัย ในขั้นตอน 1.2 และขั้นตอน 2.3 สะท้อนให้เห็นสภาพบริบทของท้องถิ่น ทั้งด้านกายภาพ สังคม เศรษฐกิจ ที่มีผลต่อการจัดการเรียนการสอนเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นสรุปประเด็นต่างๆ ได้

ดังนี้

1.1 สภาพบริบทของท้องถิ่นพบว่าชุมชนรอบเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ส่วนใหญ่มีฐานะยากจน ชาวบ้านส่วนใหญ่เป็นผู้ที่อพยพมาจากที่อื่นทำให้ไม่มีความผูกพันกับท้องถิ่น ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่าเป็นแหล่งปัจจัยสืบลำดับชีวิต เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่เดิมเป็นป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ ได้รับการประกาศเป็นเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าในปี พ.ศ. 2535 เป็นพื้นที่อนุรักษ์ที่ชาวบ้านไม่สามารถใช้ประโยชน์โดยตรงได้ แต่ชาวบ้านยังมีความจำเป็นต้องพึ่งพาป่าจึงลักลอบเข้าไปหาของป่าและล่าสัตว์ เมื่อถูกจับกุมทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านกับเจ้าหน้าที่ เกิดปัญหาประชาชนไม่เข้าใจการดำเนินงานของรัฐ (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่) ทำให้ความสัมพันธ์และการมีส่วนร่วมระหว่างเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่กับชาวบ้านไม่ดีเท่าที่ควร ขณะเดียวกันชาวบ้านส่วนหนึ่งเริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการอนุรักษ์ป่าไม้ เนื่องจากความสมบูรณ์ของป่าไม้ลดลงและเกิดความแห้งแล้ง

1.2 สภาพการจัดการเรียนการสอนเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นพบว่าในท้องถิ่นมีหลายหน่วยงานที่ดำเนินการส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ทั้งในส่วนของโรงเรียนซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนในชั้นเรียนปกติพบว่าการเรียนการสอนยังจำกัดอยู่แต่ในห้องเรียน นักเรียนไม่มีโอกาสได้สัมผัสธรรมชาติและเรียนรู้จากของจริง เนื้อหาที่สอนไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของนักเรียน และการดำเนินโครงการ “ครูป่าไม้” ของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่โดยส่งเจ้าหน้าที่หรือ “ครูป่าไม้” เข้าไปร่วมสอนในโรงเรียน ทำให้นักเรียนมีโอกาสได้เรียนรู้จากของจริงและสัมผัสกับธรรมชาติมากขึ้น เกิดความประทับใจและเห็นคุณค่าของธรรมชาติ แต่มีข้อจำกัดเรื่องงบประมาณและบุคลากร นอกจากนี้ทั้งโรงเรียนและเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ขาดบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการ

ดำเนินงานของแต่ละหน่วยงานในท้องถิ่นขาดการประสานงานเชื่อมโยงกัน

1.3 ความต้องการของชุมชนเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ผลจากการประชุมระดมสมองของกลุ่มตัวอย่าง พบว่าทั้งโรงเรียนและชุมชนต่างมีความต้องการให้เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ ร่วมจัดการเรียนการสอนเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมต่อไป โดยมีหน่วยงานต่างๆให้ความร่วมมือ ทั้งโรงเรียน องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) และชุมชน และต้องการให้หลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นนี้ใช้สำหรับสอนเยาวชนในท้องถิ่นและจังหวัดบุรีรัมย์ให้รู้จักและเห็นคุณค่าของเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่นำมาสู่การกำหนดควิทัศน์ของหลักสูตรท้องถิ่นร่วมกัน สำหรับใช้เป็นตัวกำหนดทิศทางของหลักสูตรคือ “นักเรียนรอบป่าดงใหญ่มีความรู้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยมีป่าดงใหญ่เป็นแหล่งเรียนรู้ แหล่งท่องเที่ยว และเป็นมรดกที่สำคัญของท้องถิ่นทุกภาคส่วนให้การสนับสนุนเพื่อป่าผืนสุดท้ายของจังหวัดบุรีรัมย์ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน”

ผลการศึกษาสภาพบริบทของท้องถิ่นพบว่าเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญ เป็นป่าต้นน้ำลำธารของท้องถิ่น แต่เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวเป็นป่าอนุรักษ์ชุมชนไม่สามารถใช้ประโยชน์โดยตรงได้ ขณะที่วิถีชีวิตของชุมชนยังคงต้องพึ่งพาป่า ทำให้นักเรียนเกิดความสับสนไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าสิ่งใดถูก-ผิดและควรกระทำอย่างไรสภาพบริบทของชุมชนท้องถิ่น มีผลต่อการจัดทำหลักสูตรอย่างยิ่ง ในการจัดการเรียนการสอนให้สัมฤทธิ์ผลตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจำเป็นต้องคำนึงถึงสภาพบริบทของชุมชนท้องถิ่น เนื้อหาสาระที่จัดให้ผู้เรียนจะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้เรียนและสภาพท้องถิ่น เพื่อให้ผู้เรียนรู้จักท้องถิ่นและเข้าใจบทบาทของตนเองดียิ่งขึ้น

ไม่รู้สึกละเลย และเกิดความรักท้องถิ่น (ไชยรัตน์, 2545) จากเหตุผลดังกล่าวทำให้หลักสูตรที่สร้างขึ้นมีเนื้อหาสาระและการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่มุ่งเน้นให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจ ตระหนักและเห็นความสำคัญของป่าไม้ในอีกด้านหนึ่ง ซึ่งมีความสำคัญไม่น้อยไปกว่าประโยชน์ทางตรงที่ได้รับจากป่าไม้ คือประโยชน์ทางอ้อมในด้านการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อมและเป็นป่าต้นน้ำลำธารของท้องถิ่น

2. หลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำหรับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 มีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนานักเรียนให้มีคุณลักษณะดังนี้คือ 1) มีความรู้ความเข้าใจเรื่องป่าดงใหญ่ 2) มีความรู้ความเข้าใจเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 3) สามารถนำความรู้เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากร ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้โดยไม่เบียดเบียนธรรมชาติ 4) เห็นคุณค่าความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น 5) รักและหวงแหนในทรัพยากรธรรมชาติของท้องถิ่น 6) มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม 7) มีทัศนคติที่ดีต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ 8) สามารถนำความรู้ที่ได้รับไปเผยแพร่และสร้างเครือข่ายเพื่อการอนุรักษ์

เนื้อหาสาระของหลักสูตรท้องถิ่น เป็นการบูรณาการระหว่าง 2 กลุ่มสาระการเรียนรู้ คือ 1) กลุ่มสาระการเรียนรู้ วิทยาศาสตร์ สาระที่ 2 ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม

มาตรฐาน ว 2.1 เข้าใจสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งแวดล้อมกับสิ่งมีชีวิต ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตต่างๆ ในระบบนิเวศ มีกระบวนการสืบเสาะหาความรู้ และจิตวิทยาศาสตร์ สื่อสารสิ่งที่เรียนรู้และนำความรู้ไปใช้ประโยชน์

มาตรฐาน ว 2.2. เข้าใจความสำคัญของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในระดับท้องถิ่น ประเทศและโลก นำความรู้ไปใช้ใน

การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นอย่างยั่งยืนและการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมโดยธรรมชาติ

และ2) กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

มาตรฐาน ส. 5.2 เข้าใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่ก่อให้เกิดการสร้างสรรค์วัฒนธรรม และมีจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของหลักสูตรเพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายของสิ่งแวดล้อมศึกษา กล่าวคือผู้เรียนเกิดความตระหนัก มีจิตสำนึกและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นนั้น จำเป็นต้องอาศัยการจัดการเรียนการสอนที่ทำให้ผู้เรียนได้เข้าใจถึงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และความสัมพันธ์ระหว่างทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกับวิถีชีวิตของชุมชน โดยการได้รับประสบการณ์ตรง รู้จักคิด วิเคราะห์ แก้ปัญหาและสามารถนำความรู้ที่ได้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน (วรารพ, 2539) โดยผ่านกระบวนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเองได้สัมผัสกับของจริงและธรรมชาติ ฝึกทักษะกระบวนการต่างๆ เช่น การสังเกต การสำรวจ การคิด วิเคราะห์ และการแก้ปัญหาและการเชื่อมโยงผู้วิจัยเลือกวิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student - Centered Class) ซึ่งมีครูเป็นผู้เตรียมเนื้อหา วัสดุอุปกรณ์และสื่อทั้งหมด ในขณะที่นักเรียนเป็นผู้ดำเนินกิจกรรม โดยมีครูคอยดูแลกำกับให้คำปรึกษา การจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของหลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นมีลักษณะไม่เน้นในด้านเนื้อหา เปิดโอกาสให้นักเรียนได้ร่วมกิจกรรมต่างๆ และได้ลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง เช่น การอภิปราย การแสดงความคิดเห็น การทดลอง การสำรวจ และเล่นเกม เป็นต้น ในการเรียนการสอนหนึ่งชั่วโมง อัตราส่วนเนื้อหาสาระต่อกิจกรรมเท่ากับ 3 : 7 สื่อการเรียนการสอนและแหล่งเรียนรู้ที่

ใช้จัดการเรียนการสอนใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ท้องถิ่นเช่น ทรัพยากรบุคคล ทรัพยากรธรรมชาติ

การวัดและประเมินผลเป็นการประเมินจากสภาพจริง โดยการสังเกตและบันทึกพฤติกรรมการณ์มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนของนักเรียนและประเมินจากผลงานที่ปรากฏแผนการจัดการเรียนรู้แบ่งเป็น6 หน่วยการเรียนรู้ มีแผนการเรียนรู้ จำนวน 24 แผน เวลาเรียน 40 ชั่วโมงต่อปีการศึกษา

4. ผลการประเมินหลักสูตร

ผลการประเมินหลักสูตรโดยผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่น ปรากฏผลดังนี้

4.1 ผลการประเมินแผนการจัดการเรียนรู้พบว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นดังนี้จุดมุ่งหมายของหลักสูตร เนื้อหาสาระ กิจกรรมการเรียนรู้ และการวัดและประเมินผล มีความเหมาะสมอยู่ในระดับมาก โดยมีคะแนนเฉลี่ย 4.42, 4.50, 4.50, และ 4.00 ตามลำดับ และผู้เชี่ยวชาญได้แสดงความคิดเห็นที่สอดคล้องกันสรุปได้ดังนี้เป็นกิจกรรมที่ดีมาก ทำให้ผู้เรียนได้ศึกษาในสถานที่จริง ผู้เรียนเป็นผู้สรุปองค์ความรู้และเนื้อหาต่างๆ ที่ได้เรียนมา ทำให้เกิดความรู้ความเข้าใจ ความตระหนัก เห็นคุณค่า เกิดจิตสำนึกและมีส่วนร่วมอนุรักษ์ทรัพยากรของป่าไม้

4.2 ผลการประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของโครงร่างหลักสูตร พบว่า ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นว่าความเหมาะสมของจุดมุ่งหมายของหลักสูตรอยู่ในระดับเหมาะสมมากที่สุดมีคะแนนเฉลี่ย 4.66 ส่วนวิสัยทัศน์ โครงสร้างเนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ และวิธีการวัดและประเมินผล อยู่ในระดับเหมาะสมมาก มีคะแนนเฉลี่ย 4.43, 4.35, 4.40 และ 4.21 ตามลำดับ ผลประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ในแต่ละหน่วยการเรียนรู้ ผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นตรงกันกล่าวคือ ผลการประเมินความเหมาะสมของแผนการจัดการเรียนรู้ ทั้ง 5 หน่วยการเรียนรู้ในระดับเหมาะสมมาก (มีคะแนนเฉลี่ย 4.43, 4.28, 4.43, 4.28 และ 4.43 ตามลำดับ) และผลการประเมินความสอดคล้ององค์ประกอบต่างๆ

Table 1 Learning arrangement plan.
Subject : Natural resources and environmental conservation

Learning unit	Objective	Contents	Number of learning plan	Duration (hours)	Teaching and learning activities	Media / equipment	Evaluation
1. The time before it became Dong-Yai forest	To allow learners to know the local wildlife sanctuary and realize the importance of a wildlife sanctuary towards wildlife, participate in the conservation of wildlife and be proud of the natural resources.	1. Definitions of the wildlife sanctuary. 2. Benefits of the wildlife sanctuary. 3. Suitable areas for setting the wildlife sanctuary. 4. The history of Dong-Yai Wildlife Sanctuary.	2	2	games, data analysis and debating	songs	-observation and record of the participation in activities. - portfolio
2. Our forest	To provide students to have knowledge and understanding about the forest background, local forest resources, appreciate and see the value of trees towards living creatures, realize the value of forest towards the local community, use the knowledge in a daily life without destroying the forest, possess awareness and participate in the conservation of the local forest.	1. Definitions and classifications of forests. 2. The importance and benefits of forests. 3. Forests in Dong- Yai wildlife sanctuary and plant resources in Dong-Yai forest. 4. The cause of the reduction of the forest and its impact. 5. The conservation of forest resources.	7	10	Observation, survey, gathering, recording information, Experimenting, and debating.	-songs -natural items -pictures of forests -posters -picture book called "Happy Forest" -picture of wildlife -picture of case about wildlife	-observation and record of the participation in activities. - portfolio
3. Wildlife in our local community	To provide students knowledge, understanding and to realize the value of wildlife towards the locals and to be proud of the local natural resources.	1. Definitions and classifications of wildlife 2. Wildlife benefits 3. The relationship between wildlife and forests. 4. Wildlife found in Dong-Yai forest. 5. Problems of wildlife resources 6. The conservation of wildlife resources	6	8	Observation, survey, collecting and recording information, game playing and debating		-observation and record of the participation in activities. -portfolio
4. Chiam of life in Dong-Yai forest	To provide students with knowledge and understanding and realization of roles and the importance of different living creatures as well as to conceive the value of trees and wildlife towards the local forest	1. Ecosystem 2. Food chain 3. Ecosystem of dry evergreen forest 4. The equilibrium of the Ecosystem.	4	4	Observation, survey, collecting and recording information, game playing and debating	-picture of ecosystem -poster	-observation and record of the participation in activities. -portfolio
5. The boundary of Dong-Yai forest	To provide students with knowledge, understanding about environment and natural resources, conceive the value of natural resources towards humans, realize that humans are part of the environment, use the knowledge in a daily life, possess awareness and participate in the conservation of the local natural resources.	1. Definitions and classification of environment. 2. Definitions and classification of natural resources. 3. Soil resources. 4. Water resources. 5. Energy used in a daily life. 6. The ongoing conservation of natural resources.	6	11	Observation, survey, collecting and recording information, game playing and debating	-map of river resource -map of water cycle	-observation and record of the participation in activities. - portfolio
6. Sightseeing within the forest	To provide students opportunities to learn from the actual things, to feel the nature and to be inspired with the beauty of nature.	Laleung- Roiru forest	1	5	forest walking to study nature		-observation and record of the participation in activities

ของโครงสร้างหลักสูตร พบว่าผู้เชี่ยวชาญมีความเห็น ว่าองค์ประกอบต่างๆ ของโครงสร้างหลักสูตรมีความ สอดคล้องกัน วิเคราะห์ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of consistency) เท่ากับ 0.9

ผลการแสดงความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ ต่างๆ ของผู้เชี่ยวชาญสอดคล้องกัน กล่าวโดยสรุปคือ หลักสูตรท้องถิ่นที่สร้างขึ้นมา มีความเหมาะสมกับ บริบทของท้องถิ่น เหมาะสมกับระดับชั้นของผู้เรียน สามารถทำให้ผู้เรียนบรรลุจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ และเหมาะสมที่จะนำไปใช้สอนเพื่อการอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่น สามารถใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาพื้นความรู้ เตรียมความพร้อมให้กับนักเรียนที่จะเติบโตเป็น ประชาชนของท้องถิ่น ที่สามารถมีบทบาทและมี ส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติใน ท้องถิ่นได้ในอนาคต โดยเฉพาะเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่าดงใหญ่ ซึ่งได้รับการประกาศให้เป็นมรดกของโลก

จากผลการประเมินหลักสูตรในด้านต่างๆ ของ ผู้เชี่ยวชาญในท้องถิ่น พบว่าหลักสูตรมีคุณภาพและ ความเหมาะสมสำหรับนำไปใช้สอนนักเรียน เพื่อให้ ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกและการมีส่วนร่วม อนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้อง ถิ่นในระดับมาก โดยผู้เชี่ยวชาญมีความเห็นต่อ หลักสูตรไปในแนวทางเดียวกัน ทั้งนี้เป็นผลมาจากการ จัดทำหลักสูตรท้องถิ่นในครั้งนี้ อาศัยกระบวนการ มีส่วนร่วมของบุคคลฝ่ายต่าง ๆ ในท้องถิ่น ร่วมกัน ศึกษาปัญหา กำหนดความต้องการ และตกผลึกความ คิดเพื่อหาแนวทางในการแก้ปัญหาและพัฒนาาร่วมกัน ทำให้หลักสูตรที่ได้มีความสอดคล้องกับสภาพท้อง ถิ่นและตอบสนองความต้องการของชุมชน เป็นการ จัดทำหลักสูตรที่ตอบสนองและสอดคล้องกับหลัก การจัดการศึกษาตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2549 ที่มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการจัดการศึกษาที่สอดคล้อง กับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น เหมาะ สมกับผู้เรียน (มาตรา 23 มาตรา 24 และมาตรา 27)

และให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา (มาตรา 8 มาตรา 9 และมาตรา 29) เป็นการส่งเสริมการพัฒนา ท้องถิ่นและกระจายอำนาจทางการศึกษาให้กับท้องถิ่น และสอดคล้องกับผลการวิจัยของบัวผัน (2540) ได้ สรุปไว้ว่าการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วม เป็นการช่วยให้หลักสูตรระดับชาติมีความเหมาะสม และสอดคล้องกับท้องถิ่น ตอบสนองความต้องการ ของชุมชนได้มากที่สุด เหมาะสมกับอุปนิสัย ความ สนใจและสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของผู้เรียน ทั้งเป็นการ สนับสนุนการพัฒนาในท้องถิ่น และเป็นการกระจาย อำนาจให้ท้องถิ่นมีบทบาทในการพัฒนาหลักสูตร สามารถเลือกเนื้อหาวิชาที่เหมาะสมกับท้องถิ่น และ เป็นการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนและ ชุมชน (อ้างถึงในไชยรัตน์, 2545)

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่อง การอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในครั้งนี้ เป็นการสร้างหลักสูตรท้องถิ่นโดยอาศัยกระบวนการ มีส่วนร่วมของชุมชน โดยมีบุคคลฝ่ายต่างๆ ที่มี ส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น (stakeholder) ทั้งจากโรงเรียน หน่วยงานของรัฐ (เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่) และชุมชนเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการจัดทำหลักสูตร เป็นไปตามแนวทางการจัดการศึกษาของพระราช บัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 ที่กำหนดให้ ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการศึกษา เป็นการกระจาย อำนาจทางการศึกษาให้กับท้องถิ่น การมีส่วนร่วม ของชุมชนในครั้งนี้ดังก็มีบทบาทในการให้ข้อมูล ร่วมแสดงความคิดเห็น กำหนดความต้องการและ กำหนดควิสัยทัศน์ของหลักสูตร ตลอดจนรายละเอียด ขององค์ประกอบหลักสูตร ทำให้หลักสูตรที่ได้ตอบ สนองความต้องการและสอดคล้องกับสภาพของท้อง ถิ่นและอุปนิสัยของผู้เรียน หลักสูตรที่ได้มีคุณภาพ และความเหมาะสมที่จะนำไปใช้สอนในท้องถิ่นก่อ

Table 2 Experts' opinions towards the suitability of the learning management plan components.

The evaluated components	Mean	S.D.	Meaning
Objective	4.50	0	More suitable
Contents	4.42	0.33	More suitable
Learning activities	4.50	0	More suitable
Assessment and evaluation	4.00	0.16	More suitable

Table 3 Experts' opinions about the contents and the suitability of the components of the curriculum structure.

The evaluated components	Mean	S.D	Meaning
Visions	4.43	-	More suitable
Objective	4.66	0.2	More suitable
Content structure	4.42	0.41	More suitable
Learning activities	4.40	0.56	More suitable
Assessment and evaluation method	4.21	0.4	More suitable
Leaning arrangement plan	4.37	0.14	More suitable

เกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างแท้จริง การวิจัยในครั้งนี้ นอกจากจะได้หลักสูตรท้องถิ่นสำหรับใช้จัดการเรียนการสอนเพื่อให้ความรู้และปลูกฝังจิตสำนึกอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับเยาวชนในท้องถิ่นแล้ว ยังทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน การร่วมกันพิจารณาปัญหาและหาแนวทางแก้ปัญหา ตลอดจนพิจารณาถึงประโยชน์ที่ชุมชนพึงได้รับร่วมกัน นำไปสู่ความสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย มีส่วนร่วมในด้านต่างๆ นับเป็นการสร้างเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

จากผลการศึกษาวิจัย การสร้างหลักสูตรท้องถิ่นเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำหรับโรงเรียนรอบแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ มีประเด็นข้อเสนอแนะดังนี้

1. ควรจัดทำหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้ครอบคลุมทั้งระดับช่วงชั้น 2 (ป.4-6) เพื่อให้เกิดความต่อเนื่องและเกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เชื่อมโยง
2. หลักสูตร ท้องถิ่น เรื่อง การอนุรักษ์

ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมนี้สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นๆได้ โดยบูรณาการเข้ากับสภาพบริบทของท้องถิ่น

3. ควรมีการนำหลักสูตรไปทดลองใช้จริง (implementation) และทำการประเมินผลการใช้หลักสูตรเพื่อเป็นการยืนยันคุณภาพและความเหมาะสมของหลักสูตร

4. การจัดการเรียนการสอนแต่ในแต่ละหน่วยการเรียน โดยเฉพาะหน่วยการเรียนรู้ที่ 2 ป่าไม้ของเรา หน่วยการเรียนรู้ที่ 5 รอบป่าดงใหญ่ ครูผู้สอนสามารถเพิ่มเติมกิจกรรมโครงการ โดยให้นักเรียนได้ทำโครงการเกี่ยวกับเนื้อหาที่เรียนและมีความสอดคล้องกับท้องถิ่นได้ ซึ่งจะช่วยให้การจัดการเรียนการสอนเน้นผู้เรียนเป็นสำคัญในระดับที่สูงขึ้น

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรศึกษาวิจัยเพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำหรับใช้จัดการเรียนการสอนนักเรียนในระดับที่สูงขึ้น หลักสูตรมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ส่งเสริมและฝึกทักษะให้นักเรียนเป็นนักวิจัยรุ่นเยาว์ของท้องถิ่น

แสดงบทบาทและมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ และอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นมากขึ้น

2. ควรศึกษาวิจัยเพื่อสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เกี่ยวกับการพัฒนาอาชีพทำให้เกิดรายได้ โดยมีฐาน คืออยู่บนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่นอย่างยั่งยืน

คำขอขอบคุณ

การวิจัย เรื่อง การสร้างหลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม สำหรับโรงเรียนที่อยู่รอบแนวเขตรักษาพันธุ์สัตว์ ป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์ นี้ได้รับทุนสนับสนุนการ วิจัย จากโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้าน สังคมศาสตร์-มนุษยศาสตร์ ปีงบประมาณ 2547 จาก สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ผู้วิจัย ขอขอบพระคุณสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ที่ให้การสนับสนุนการวิจัยในครั้งนี้ สำเร็จลุล่วงไป ด้วยดี

เอกสารอ้างอิง

กรมป่าไม้. 2542. สถิติการป่าไม้ของประเทศไทย. ส่วน ศูนย์ข้อมูลกลาง สำนักสารนิเทศ. กรมป่าไม้.
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2543. แนวทาง การพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษาตามพระ ราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์การศาสนา กรมการศาสนา.
กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ. 2544. หลักสูตร การศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพฯ: วัฒนาพานิช
เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าดงใหญ่. 2544. ประวัติและความ เป็นมาของป่าดงใหญ่. คู่มือศึกษาดูงาน สาขาวิชา สิ่งแวดล้อมศึกษา มหาวิทยาลัยมหิดล. กรุงเทพฯ. (เอกสารอัดสำเนา)

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงศ์. 2539. การพัฒนาหลักสูตร: หลักการและแนวปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์อัสติน เพลส.

ไชยรัตน์ ปราณี. 2545. การพัฒนาหลักสูตรให้ สอดคล้องกับสภาพและความต้องการของท้องถิ่น โดยการใช้มีส่วนร่วมของชุมชน. วิทยานิพนธ์ ปริญญาเอก, มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

นิวัติ เรืองพานิช. 2537. การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ร่วมใจ.

บัวผัน ลัดทิดา. 2540. การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นในสาธารณรัฐ ประชาธิปไตยประชาชนลาว. วิทยานิพนธ์ปริญญา โท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

วราพร ศรีสุพรรณ. 2539. สิ่งแวดล้อมศึกษา. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ โอ.เอส.พรินต์เฮาส์.

วิชัย วงษ์ใหญ่. 2537. กระบวนการพัฒนาหลักสูตร และการเรียนการสอน ภาคปฏิบัติ. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.

สำลี ทองทิว. 2545. หลักและแนวปฏิบัติในการพัฒนา หลักสูตรสถานศึกษา กรณีวิชาวิทยาศาสตร์. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. อ้างถึง ชุ่ม กรไกร. 2537. การพัฒนาหลักสูตร ระดับท้องถิ่นของโรงเรียนประถมศึกษา สังกัด สำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดศรีสะเกษตาม ความเห็นของผู้บริหาร โรงเรียนและครูวิชาการ โรงเรียน กรุงเทพฯ: ปริญญาโท, มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.

อภิชัย พันธเสน. 2542. ทำอย่างไรจึงจะได้พื้นที่ป่า และพื้นที่สีเขียวคืนมา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

The Office of the Permanent Secretary, Ministry of Natural Resources and Environment, Thailand. 2004. Submission for Nomination of the Dong Phrayayen-Khao Yai Forest Complex . Bangkok. Pratt, D. 1980. Curriculum Design and Development.

- New York: Harcourt, Brace Jovanovich.
- Taba, H. 1962. *Curriculum Development: theory and Practice*. New York: Harcourt Brace & World.
- Tyler, R. W. 1949. *Basic Principles of Curriculum and Instruction*. Chicago: University of Chicago Press.
- UNESCO. 1977. *Regional Meeting of Experts on Environment Education in Asia to International Environmental Education Program*. n.p.